

РОЗДІЛ 6

ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

УДК 349.6

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-10/79>

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ВІД ШУМОВОГО ЗАБРУДНЕННЯ

THE FEATURES OF LEGAL REGULATION OF ENVIRONMENTAL SAFETY AGAINST NOISE POLLUTION

Антіпова К.Ю., студентка IV курсу, факультету юстиції
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Клименко Ю.В.,
студентка IV курсу, факультету юстиції
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Проблема впливу шуму на організм людини є однією з загальних, адже на сьогодні шум відображається негативним чином на ментальному та фізичному здоров'ї людини, про що вона може навіть не здогадуватися. Саме шум є проявом негативного боку процесу урбанізації і боротьба з ним являє собою важливу соціальну проблему. Вченими – екологами проводяться різноманітні експерименти і дослідження з метою виявлення небезпечних рівнів шуму, а також розробки екологічних способів захисту від шуму, проте важливим є також питання забезпечення цього захисту за допомогою законодавчих актів держави. Відповідно до статті 50 Конституції України проголошує, що кожна людина без винятку має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. В цьому контексті шумове забруднення є одним із чинників, що може негативно впливати на безпечне існування людей та навколишнє природне середовище в цілому та охоплюється змістом цього права. На сьогодні існує дуже мало джерел інформування населення з приводу захисту від шуму, а також відсутні моніторингові дані з цього приводу, з якими могла би ознайомитися кожна особа для піклування про себе і своє здоров'я. Перед кожною державою постає важливе завдання максимально мінімізувати шкідливий вплив шуму на організм людини, на тваринний, і рослинний світ. Законодавство України має суттєві переваги і недоліки, що стосується питання правового захисту від шумового забруднення. Стаття присвячена тому, щоб розглянути і проаналізувати законодавство України у сфері захисту від впливу шуму і його положення, а також розглянути ці положення в аспекті Директиви Європейського Союзу 2002/49/ЄС від 25 червня 2002 року, яка відіграє важливу роль у формуванні європейського законодавства у сфері захисту від шкідливого впливу шуму.

Мета статті – аналіз законодавчих засад та термінології законодавства у сфері захисту населення та навколишнього природного середовища від шкідливого впливу шуму.

Ключові слова: екологічне законодавство, правове забезпечення екологічної безпеки, шумове забруднення, шкідливий вплив.

The problem of the impact of noise on the human body is one of the most urgent, because nowadays noise has a negative impact on a person's mental and physical health, which he may not even be aware of. It is noise that is a manifestation of the negative side of the urbanization process, and the fight against it is an important social problem. Scientists-ecologists conduct various experiments and research with the aim of identifying dangerous levels of noise, as well as developing ecological methods of protection against noise, but the issue of ensuring this protection with the help of state legislation is also important. According to Article 50 of the Constitution of Ukraine, every person without exception has the right to an environment safe for life and health and to compensation for damage caused by violation of this right. In this context, noise pollution is one of the factors that can negatively affect the safe existence of people and the surrounding natural environment as a whole and is covered by the content of this right. To date, there are very few sources of informing the public about noise protection, and there are no monitoring data on this matter, which every person could familiarize himself with in order to take care of himself and his health. Each state faces an important task to minimize the harmful effects of noise on the human body, animal and plant life as much as possible. The legislation of Ukraine has significant advantages and disadvantages regarding the issue of legal protection against noise pollution. The article is devoted to consider and analyze the legislation of Ukraine in the field of protection against noise and its provisions, as well as consider these provisions in the context of the European Union Directive 2002/49/EC of June 25, 2002, which plays an important role in the formation of European legislation in the field of protection against the harmful effects of noise.

The purpose of the article is to analyze the legislative principles and terminology of legislation in the field of protection of the population and the natural environment from the harmful effects of noise.

Key words: environmental legislation, legal provision of environmental safety, noise pollution, harmful effects.

Виклад основного матеріалу. Вплив шуму на організм людини і на навколишнє середовище є незворотнім та достатньо шкідливим, незважаючи на те, що саме шумове забруднення є одним із найбільш недооцінених.

Проблеми у сфері захисту людини від негативного впливу шуму, а саме моніторинг акустичного забруднення досліджували такі вчені-екологи, як Личак М., Кунцевич В., Зелік Я., у свою чергу такі вчені-юристи, як Анісімова Г., Романенко В., Лепетчук О., Чернюк В., Решетченко А., займалися дослідженнями правового регулювання у сфері забезпечення екологічної безпеки у тому числі від шкідливого впливу шуму, Краснова Ю. та Саченко О. приди-

лили багато уваги напрацюванням у сфері забезпечення екологічної безпеки від шумового забруднення авіаційним транспортом. [1, с. 95]

Законодавство України у сфері забезпечення екологічної безпеки населення та територій від шумового забруднення рухається дуже повільно, тим часом як законодавство європейських країн зазнало значних змін за останнє десятиліття. Прикладом може слугувати Директива Європейського Союзу (Directive 2002/49/EC of the European Parliament and of the Council of 25 June 2002). Відповідно до зазначеної Директиви шум у навколишньому середовищі розглядається як одна з найголовніших екологічних

проблем у Європі. Директива класифікує категорії шуму, а також надає конкретні заходи захисту від різних типів шумового забруднення, наприклад, визначення допустимого рівня звуку від вихлопної системи автотранспортних засобів, шуму колісних сільськогосподарських або лісогосподарських тракторів, обмеження шуму від безпілотних літальних апаратів тощо. Завданнями Директиви є встановити загальні методи оцінки «навколишнього шуму» та визначення «граничних значень» показників для визначення рівнів шуму, використання стратегічного картографування шуму в певних областях, що представляють інтерес, оскільки воно може фіксувати дані, необхідні для представлення рівнів шуму, що сприймаються в цій зоні. Таким чином, Директива становить собою важливий документ, який визначає терміни та особливості захисту населення від шуму [2].

Станом на сьогоднішній день Україна є кандидатом на членство у Європейському Союзі, і цей факт означає, що законодавство України має бути наближене до законодавства Європейського Союзу, що у свою чергу, передбачає імплементацію норм Директиви 2002/49/ЄС. Зважаючи на те, що тільки Директива визначає особливості і порядок проведення спостереження та моніторингу рівнів шуму для його картографування, цей документ є досить важливим в системі заходів, спрямованих на захист від шумового забруднення [3, с. 40].

Провідне значення у сфері забезпечення екологічної безпеки має Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” від 25.06.1991, стаття 54 якого передбачає, що місцеві ради, підприємства, установи, організації та громадяни при здійсненні своєї діяльності зобов’язані вживати необхідних заходів щодо запобігання та недопущення перевищення встановлених рівнів акустичного, електромагнітного, іонізуючого та іншого шкідливого фізичного впливу на навколишнє природне середовище і здоров’я людини в населених пунктах, рекреаційних і заповідних зонах, а також в місцях масового скупчення і розмноження диких тварин [4].

Аналізуючи чинне національне законодавство у сфері правового забезпечення екологічної безпеки від шумового забруднення, слід звернутися також до законодавчого визначення категорії “шум”. Відповідно до Наказу Міністерства охорони здоров’я України “Про затвердження Державних санітарних норм допустимих рівнів шуму в приміщеннях житлових та громадських будинків і на території житлової забудови” (далі – Наказ) від 22.02.2019 року термін “шум” класифікується за такими категоріями:

шум імпульсний – непостійний шум, який складається з одного, декількох або періодичних звукових сигналів (імпульсів), кожен з яких тривалістю менше ніж 1 с, при цьому рівні звуку в дБАІ та дБА, виміряні на часових характеристиках шумоміра відповідно «імпульс» та «повільно», відрізняються між собою не менше ніж на 7 дБА.

шум непостійний – шум, рівень звуку якого змінюється у часі більше ніж на 5 дБА під час вимірювання шумоміром на часовій характеристиці «повільно» і на частотній характеристиці «А».

шум повітряний – шум, який випромінюється джерелом безпосередньо у повітря і поширюється повітряним шляхом.

шум постійний – шум, рівень звуку якого змінюється у часі не більше ніж на 5 дБА під час вимірювання шумоміром на часовій характеристиці «повільно» і на частотній характеристиці «А».

шум структурний – механічна вібрація будівельних конструкцій, яка виникає під час їх збудження динамічними силами, поширюється конструкціями будинку і випромінюється цими конструкціями у вигляді повітряного шуму. Джерелами структурного шуму є механічне обладнання з динамічними навантаженнями, жорстко встановлене на

огорожувальній конструкції, санітарно-технічне обладнання тощо.

шум тональний – шум, у спектрі якого є виражені дискретні тони. Тональний характер шуму встановлюється вимірюванням у третиннооктавних смугах частот щодо перевищення рівня шуму в одній смугі над сусідніми не менше ніж на 10 дБ.

Таким чином, категорія “шум” у законодавстві України класифікується за такими критеріями, як за характером спектра (шум тональний), за часовими характеристиками (шум постійний, шум непостійний (шум імпульсний), за джерелом (шум повітряний, шум структурний) [5].

Аналіз Наказу дає підстави визначити як переваги, так і недоліки національного законодавства у цій сфері. Адже незважаючи на те, що Наказ містить класифікацію видів шуму та його достатній рівень, проте сама класифікація не використовується законодавцями, підтвердженням чого є нижчезазначені акти.

Звертаючись більш конкретно до дій, які національне законодавство відносить до сукупності заходів, спрямованих на захист населення від шкідливого впливу шуму, слід зазначити, що згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Про механізм впровадження Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду» від 08.10.1992 р. у приміщеннях житлових будинків і гуртожитків заборонено, зокрема, голосно співати і кричати, користуватися звуковідтворювальною апаратурою та іншими джерелами побутового шуму з двадцять другої до восьмої години; проводити у робочі дні з двадцять першої до восьмої години, а у святкові та неробочі дні цілодобово ремонтні роботи, що супроводжуються шумом. Важливо також зазначити, що власник, наймач (орендар) приміщення, в якому передбачається проведення ремонтних робіт, зобов’язаний повідомити мешканців прилеглих квартир, житлових приміщень у гуртожитку про початок зазначених робіт. За згодою мешканців усіх прилеглих квартир, житлових приміщень у гуртожитку ремонтні та будівельні роботи можуть проводитися також у святкові та неробочі дні [6].

Окрему увагу також слід приділити Закону України “Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення” від 24.02.1992 (далі – Закон). Положення ст. 24 Закону передбачає захист населення від шкідливого впливу шуму. У Законі також міститься визначення терміну “шкідливий вплив на здоров’я людини”, а саме: вплив факторів середовища життєдіяльності, що створює загрозу здоров’ю, життю або працездатності людини чи здоров’ю майбутніх поколінь. Таким чином, можна зазначити, що законодавство України розглядає шум як фактор, який може мати негативний вплив і навіть становити загрозу здоров’ю і життю людини. Захист відповідно до Закону здійснюється за допомогою таких заходів держави, як:

1) здійснення відповідних організаційних, господарських, технічних, технологічних, архітектурно-будівельних та інших заходів щодо попередження утворення та зниження шуму до рівнів, установлених санітарними нормами;

2) забезпечення під час роботи закладів громадського харчування, торгівлі, побутового обслуговування, розважального та грального бізнесу, культури, при проведенні концертів, дискотек, масових святкових і розважальних заходів тощо рівні звучання звуковідтворювальної апаратури та музичних інструментів у приміщеннях і на відкритих площах, а також рівні шуму в прилеглих до них жилих і громадських будівлях, що не перевищують рівнів, установлених санітарними нормами;

3) вжиття заходів щодо недопущення впродовж доби перевищень рівнів шуму, встановлених санітарними нормами, у приміщеннях і на територіях визначених Законом.

Також Закон передбачає випадки, на які не поширюються його положення у сфері захисту від шкідливого

впливу шуму. Наприклад, надання невідкладної допомоги, попередження або припинення правопорушень, попередження крадіжок, пожеж, а також виконання завдань цивільної оборони, відзначення встановлених законом святкових і неробочих днів, днів міст, інших свят відповідно до рішення місцевої ради, проведення спортивних змагань [7].

Незважаючи на те, що законодавець звертає увагу на те, що шум має негативний вплив на організм людини, все ж таки у законодавстві відсутнє будь-яке визначення терміну “шумове забруднення”, яке в свою чергу є невід’ємною частиною вирішення саме екологічних проблем. Адже термін “шумове забруднення” розглядає шум не тільки через призму заподіювання шкоди організму людини (загалом шкода наноситься центральній нервовій системі людини), а й загроза та заподіювання такої шкоди екологічній безпеці держави.

Шум транспортних засобів має досить широкий спектр і час звучання, що обумовлює шкідливий вплив на центральну нервову систему людини та тварин. Для того, щоб здійснити оцінку негативного впливу акустичного забруднення від транспорту слід звернути увагу на такі чинник, як природні і штучні бар’єри, характеристики дороги та захисні засоби [8, с. 190]. Відповідно до ДБН В.1.1-31:2013 «Захист території, будинків і споруд від шуму» містять положення з приводу розрахунків шкоди шуму для організму людини від автомобільного та залізничного транспорту. Тобто незважаючи на те, що автотранспортний шум має шкідливий вплив на навколишнє середовище в цілому, законодавець спрямовує положення нормативно-правових актів тільки на захист населення і не розглядає в цьому випадку шум, як окремий вид забруднення. Проте стандарти не визначають порядок моніторингу та спостереження за рівнями шуму [9].

Окрім того, що відсутнє врегулювання проблеми захисту довкілля від впливу шуму, слід також нагадати про Законопроект «Про внесення змін до статті 40 Закону України «Про автомобільний транспорт» (щодо заборони акустичного насильства)», який був внесений на розгляд Верховної Ради України ще 04.02.2020 р., проте його досі не було прийнято. Сам по собі Законопроект несе важливе значення для суспільства, адже передбачає заборону водію автобуса транслювати в салоні автобуса музику, звук фільмів чи інші звукові сигнали, крім інформації про поїздку (передача звуку може здійснюватися на індивідуальні навушники пасажирів, а на салон – лише під час нерегулярних перевезень за згодою всіх пасажирів). Також водій легкового автомобіля не має права транслювати в салоні музику чи інші звукові сигнали без згоди всіх пасажирів. Отже, гальмування процесу прийняття проекту Закону гальмує процес удосконалення законодавства України у сфері захисту населення від шумового забруднення [10].

З приводу правового регулювання забезпечення екологічної безпеки від шумового забруднення, джерелом якого є авіатранспорт, то на сьогоднішній день це питання регулюється Наказом Державної авіаційної служби України “Про затвердження Авіаційних правил України «Вимоги до експлуатанта аеродрому щодо просторового зонування території навколо аеродрому з умов впливу авіаційного шуму» від 26.03.2019 р. Відповідно до авіаційних правил запропоновано методику розрахунку рівня авіаційного шуму, результати вимірювань характеристик авіаційного шуму періодично оприлюднюються на веб-сайтах аеродрому (аеродрому) та розглядаються як основа для контролю за виконанням заходів, спрямованих на зниження авіаційного шуму. Також контури шуму визначаються для доби з максимальною кількістю злітно-посадкових операцій, яка є характерною для тримісячного періоду найбільш інтенсивної поточної експлуатації повітряних суден в аеропорту (на аеродромі) та на території поблизу нього з урахуванням перспективи розвитку аеро-

дрому). Результати визначення контурів авіаційного шуму та зон захисту від шуму оформлюються у вигляді карт шуму та пояснювальної записки до них. Більш того, експлуатант аеродрому впроваджує заходи зниження шкідливого впливу авіаційного шуму, використовуючи збалансований підхід до управління шумом [11]. Слід відмітити думку Лепетчука О. В., який зауважив, що на сьогоднішній день в Україні приділяється дуже мало уваги захисту від впливу авіаційного шуму, який в свою чергу походить від різноманітних джерел від спецмашин аеродромного обслуговування до авіаційних силових установок з газотурбінними і поршневіми двигунами [12, с. 485-487].

Не можна оминати також питання, що стосується правового захисту від виробничих шумів. Згідно зі статтею 21 Закону України “Про охорону атмосферного повітря” від 16.10.1992 р. з метою відвернення, зниження і досягнення безпечних рівнів виробничих та інших шумів повинні забезпечуватися: створення і впровадження малошумних машин і механізмів; удосконалення конструкцій транспортних та інших пересувних засобів і установок та умов їх експлуатації, а також утримання в належному стані залізничних і трамвайних колій, автомобільних шляхів, вуличного покриття; розміщення підприємств, транспортних магістралей, аеродромів та інших об’єктів з джерелами шуму під час планування і забудови населених пунктів відповідно до встановлених законодавством санітарно-гігієнічних вимог, будівельних норм та карт шуму; виробництво будівельних матеріалів, конструкцій, технічних засобів спорудження житла, об’єктів соціального призначення та будівництво споруд з необхідними акустичними властивостями; організаційні заходи для відвернення і зниження виробничих, комунальних, побутових і транспортних шумів, включаючи запровадження раціональних схем і режимів руху транспорту та інших пересувних засобів і установок у межах населених пунктів [13].

Актуальним на сьогоднішній день є питання захисту навколишнього природного середовища і населення від шуму у період дії на території України воєнного стану. У контексті цього питання слід звернутися до Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану» від 21.03.2022 р. [14], адже він зупиняє дію частини п’ятої статті 39 Закону України “Про тваринний світ” на період дії воєнного стану на території України до дня його припинення або скасування. Нагадаємо, що відповідно до ч. 5 ст. 39 Закону “Про тваринний світ” у період розмноження диких тварин забороняється: проведення робіт та заходів, які є джерелом підвищеного шуму та неспокою (у тому числі пальба, проведення вибухових робіт, феєрверків, концертів, фестивалів, використання моторних маломірних суден (крім їх використання під час здійснення контролю у сфері охорони, використання і відтворення рослинного і тваринного світу та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій) [15].

Отже, держава навіть під час дії воєнного стану намагається врегулювати питання шумового забруднення навколишнього середовища і, звісно, що “шум від війни” – це проблема, яка не може бути врегульована якось конкретним чином, тому законодавець намагається внести зміни до тих положень, які можуть зазнати змін у теперішніх умовах.

Якщо ж говорити про відповідальність за порушення вимог законодавчих та інших нормативно-правових актів щодо захисту населення від шкідливого впливу шуму чи правил додержання тиші в населених пунктах і громадських місцях, то це питання передбачено статтею 182 Кодексу України про адміністративні правопорушення [16]. У свою чергу, особи, які вважають, що їх право на тишу було порушено звертаються до органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування в межах повноважень, встанов-

лених законом, які забезпечують контроль за додержанням керівниками та посадовими особами підприємств, установ, організацій усіх форм власності, а також громадянами санітарного та екологічного законодавства, правил додержання тиші в населених пунктах і громадських місцях, інших нормативно-правових актів у сфері захисту населення від шкідливого впливу шуму, неіонізуючих випромінювань та інших фізичних факторів [7].

Висновки. З урахуванням вищевикладеного, законодавча база України містить достатньо ґрунтовні положення, спрямовані на правовий захист населення від шкідливого впливу шуму. Проте незважаючи на це, зако-

нодавець не звертає увагу на таку важливу категорію, як “шумове забруднення” і не визначає систему конкретних заходів проти впливу цієї категорії на організм людини. Також слід звернути увагу на Директиву Європейського Союзу 2002/49/ЄС, яка містить більш широкий перелік заходів щодо захисту від шумового забруднення за різними класифікаціями шуму, що дасть змогу вдосконалити законодавство України в цій сфері, адже шум може бути проявом не тільки побутових маніпуляцій, а може бути джерелом автотранспортних, авіаційних та інших різноманітних видів діяльності, які незавідомо можуть впливати на людину.

ЛІТЕРАТУРА

1. Краснова Ю. А., Саченко О. А. Нормативно-правове забезпечення екологічної безпеки при шумовому забрудненні авіаційним транспортом. *Право і суспільство* №3. 2017. С. 95-99
2. Щодо оцінки та управління шумом навколишнього середовища Official Journal L 189: Директива Європейського Парламенту та Ради від 25 червня 2002 року. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32002L0049>
3. Решетченко А. І. Підвищення екологічної безпеки урбосистем при техногенному навантаженні від шумового забруднення. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. ХНУ міського господарства ім. Бекетова. Харків. 2020. 155 с.
4. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
5. Про затвердження Державних санітарних норм допустимих рівнів шуму в приміщеннях житлових та громадських будинків і на території житлової забудови: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 22.02.2019 № 463. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0281-19#Text>
6. Про механізм впровадження Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.10.1992 №572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/572-92-%D0%BF#Text>
7. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24.02.1994 № 4004-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12#Text>
8. Бахарев В.С., Дейна І.П. Шумове забруднення компонентів довкілля як чинник техногенної небезпеки. Прикладні аспекти техногенно-екологічної безпеки: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. Харків, 6 грудня 2013 р. НУНЦЗУ, 2013. С. 190–191.
9. Захист територій, будинків і споруд від шуму: ДБН В.1.1-31:2013 ДП «Державний науково-дослідний інститут будівельних конструкцій» від 01.06.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0630858-13#Text>
10. Про внесення змін до статті 40 Закону України “Про автомобільний транспорт” (щодо заборони акустичного насильства): Проект Закону України від 04.02.2020. URL: <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-vnesennya-zmin-do-statti-40-zakonu-ukraini-pro-avtomobilniy-transport-shchodo-zaboroni-akustichnogo-nasilstva>
11. Про затвердження Авіаційних правил України «Вимоги до експлуатанта аеродрому щодо просторового зонування території навколо аеропорту з умов впливу авіаційного шуму: Наказ Державної авіаційної служби України від 26.03.2019 № 381. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0461-19#Text>
12. Лелетчук О. В. Правові механізми захисту від авіаційних шумів в законодавстві України. Львівський національний університет ім. Франка. Міжнародна наукова конференція. 2013. С. 485-487
13. Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 16.10.1992 № 2707-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12>
14. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану і у відбудований період: Закон України від 15.03.2022 № 2132-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2132-20#Text>
15. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 № 2894-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14>
16. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>